

Павло НАВКА

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ
ЯК ЧИННИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ КРАЇНИ

На підставі аналізу соціально-економічних проблем суспільства визначено роль і значення фізичної культури і спорту для соціально-економічного розвитку країни, що полягає в такому: спорт виступає альтернативою шкідливим звичкам, є основним компонентом підготовки якісних трудових ресурсів і важливою сферою приватного підприємництва. Обґрунтовано необхідність впровадження економічних механізмів регулювання відносин у галузі фізичної культури та спорту, які базуються на приватно-державному партнерстві.

The article based on socio-economic problems of society, the role and importance of physical culture and sport for socio-economic development that is this: sport is the alternative to bad habits, is a major component of quality of training of human resources is an important area of entrepreneurship. The necessity of introduction of economic mechanisms to regulate relations in the field of physical culture and sports are based on public-private partnerships.

У міру розвитку суспільства фізична активність і спорт дедалі ширше проникають в усі сфери життя людей, стають все більш значущою і невід'ємною частиною життєдіяльності світової цивілізації. Сфера фізичної культури та спорту є соціально значущою галуззю для кожної держави, оскільки сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню витрат на медицину. Крім цього, сфера фізичної культури та спорту є галуззю, що динамічно розвивається. Тому важливим та актуальним є питання, як ефективно розвивати цю галузь у сучасних умовах ринку, поєднуючи це з державним управлінням та політикою в галузі спорту.

Питання побудови ефективних механізмів функціонування сфери фізичної культури та спорту на даний час вивчаються недостатньо активно. Серед вчених, які досліджують цю тематику, слід назвати Ю. Іванченко, А. Іванова, О. Мартякову, М. Золотова, В. Кузіна [1, 2, 11, 12]. Важливим та актуальним є питання, як ефективно розвивати галузь фізичної культури та спорту в сучасних умовах ринку, поєднуючи це з державним управлінням та політикою в галузі спорту [1, с. 233]. Важливо, що популяризація занять спортом та їхня доступність – це завдання держави, реалізація її інституціональної функції. «Мова йде про роль держави в створенні й закріпленні інститутів – формальних і неформальних законів, правил і норм суспільного життя суспільства» [3, с. 59]. Тому важливим є дослідження проблем суспільства, які можливо вирішити шляхом розвитку сфери фізичної культури та спорту на підставі розкриття ролі цієї соціальної сфери.

Мета роботи – визначення ролі та значення фізичної культури і спорту для соціально-економічного розвитку країни.

На даний час багато людей у світі ведуть здоровий спосіб життя, складовою частиною якого є заняття фізичною культурою й оздоровчою гімнастикою та участь у спортивних змаганнях. Доволі швидкими темпами розвивається в останні десятиліття і спорт вищих досягнень, який являє собою велику індустрію спортивних і масових видовищних заходів. Спортивно-видовищні заходи є найбільш матеріальною формою спортивної діяльності. Важливо те, що проведення різноманітних спортивно-видовищних заходів є потужним фінансовим механізмом, за допомогою якого організатори таких заходів акумулюють фінансові потоки за рахунок привабливості глядачів, з одного боку, та спонсорів – з іншого [2, с. 225]. Тобто, фізична культура і спорт у сучасному суспільстві є найважливішим чинником підтримання і зміцнення здоров'я нації, вдосконалення культури, активного проведення дозвілля, є засобом спілкування, альтернативою шкідливим звичкам, а фінансова індустрія спроможна приносити прибуток як організаторам, так і учасникам змагань.

Фізкультура і спорт інтенсивно впливають на економічну складову життя держави і суспільства, а саме: на якість робочої сили, на структуру споживання і попиту, на поведінку споживачів, на зовнішньоекономічні зв'язки, туризм та інші показники економічної системи.

Зупинимося детальніше на ролі й значенні фізкультури та спорту для економіки і суспільства. Як відомо, предметом економіки є проблема підвищення ефективності ресурсів, які використовуються при суспільному виробництві. В галузі фізичної культури і спорту в ролі економічної ефективності виступає підвищення ефективності ресурсу виробництва – людини, яка більш продуктивна, коли здорова, водночас зменшуються витрати на медицину. З іншого боку, складовими економіки спорту є споруди, обладнання та ін.

Основною метою реформування галузі фізичної культури та спорту в сучасних ринкових умовах є підвищення ефективності використання ресурсів, створення прозорих фінансово-економічних механізмів надходження й використання коштів, необхідних на реалізацію ст. 49 Конституції України: «Держава дбає про розвиток фізичної культури та спорту» [4].

І. А. Данильчук розглядає питання ролі держави у фінансуванні діяльності військових закладів охорони здоров'я [5], акцентуючи увагу на поганому здоров'ї військових. Автор не приділяє уваги фізкультурі та спорту, однак проблеми фінансування закладів охорони здоров'я аналогічні проблемам фінансування спортивних закладів, тому не слід нехтувати питаннями розвитку фізичної культури.

Стан здоров'я нації прямо й безпосередньо позначається на економіці, а саме:

- порушення в суспільному здоров'ї зумовлюють колосальні господарські втрати;
- неефективна економіка додає кумулятивні імпульси негативним явищам: спочатку розвиваються первинні ознаки деградації – пияцтво, злочинність, наркоманія, а потім у процес включаються вторинні чинники – зростає кількість психічних і фізичних захворювань та самогубств, збільшується число інвалідів по здоров'ю та інвалідів з дитинства, а також невиходів на роботу. Виявляється і ряд інших негативних чинників.

Розглянемо механізм дії суспільного здоров'я на економіку та суспільство, а також спробуємо визначити роль і значення фізичної культури і спорту в цих процесах.

Куріння, алкоголізм та наркоманія є поширеною причиною погіршення стану здоров'я, виникнення багатьох хвороб та передчасної смерті. В Україні більшість соціологічних опитувань констатує надзвичайно високу поширеність куріння серед населення, а політика щодо регулювання виробництва, обігу та споживання тютюнових виробів характеризується частими й непослідовними змінами, і як наслідок – слабкою ефективністю у мінімізації економічних та демографічних втрат через куріння [6]. Тютюнопаління, за оцінкою ВООЗ, займає третє місце серед факторів ризику, що формують тягар хвороб в Україні, зумовлюючи майже 13% втрат DALY (disability-adjusted life-years), тобто втрати років життя через тимчасову або постійну непрацездатність та інвалідність [7]. Зокрема, за даним Держкомстату, питома вага курців віком 60 років і старше удвічі нижча, ніж осіб віком 30–39 років [8]. У зв'язку з цими обставинами спорт є альтернативою шкідливим звичкам, що сприяє поліпшенню здоров'я людини. При аналізі соціально-економічних процесів у суспільстві використовуватимемо термін «здоров'я», проте в дещо іншому розумінні – як поняття економічне і соціальне, таке, що охоплює практично всі сфери життєдіяльності суспільства, окремих соціальних груп та економічних інститутів.

В Україні починають курити у ранньому віці. За даними МОДУ, середній вік початку куріння у чоловіків становить 19,6 років, у жінок – 21,9 років.

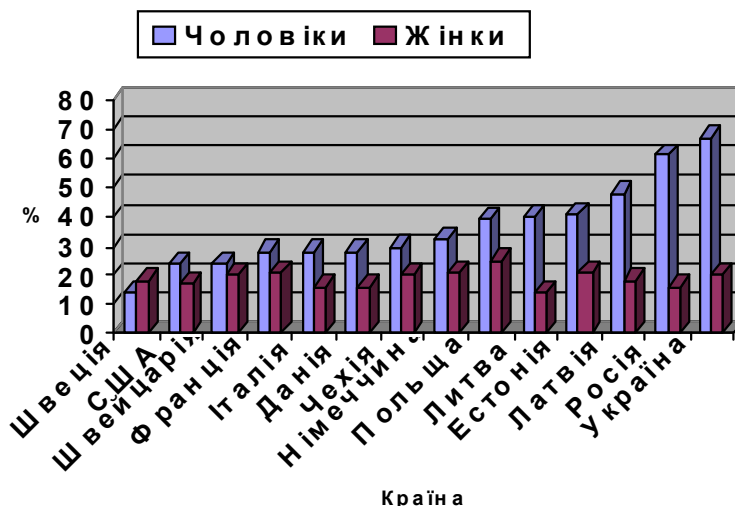

Рис. 1. Поширеність куріння серед дорослого населення у різних країнах світу [10]

Здоров'я людей є надзвичайно важливим елементом економічного життя кожної держави, значущим компонентом ідеологічної позиції, детермінантою пріоритетів і поведінки людей. Позитивні тенденції здоров'я нації благотворно впливають на розвиток культури, освіти, охорони здоров'я, науки, і відповідно – на економіку країни. І навпаки – у хворому суспільстві процвітають злочинність, наркоманія, алкоголізм, занепадають культура й освіта, притупляється самосвідомість, розвивається своєрідний комплекс неповноцінності і збитковості нації.

Втрати від алкоголізму та пияцтва в нашій країні доволі значні, і формуються з різних складових.

Величину економічних і соціальних втрат від пияцтва й алкоголізму можна оцінити такими цифровими даними: згідно зі статистикою кожен третій злочин скоєний в стані сп'яніння. Найбільш частою причиною смерті людей, що зловживають алкоголем, є важкі травми, отруєння та інші нещасні випадки, від новоутворень на 100 тис. наявного населення у 2009 р. померло 192,4 осіб; від хвороб системи кровообігу – 1000,2 осіб; від хвороб органів дихання – 45,8; хвороб органів травлення – 65,3 осіб. За даним Державного комітету статистики від випадкового отруєння та дії алкоголю у 2009 р. загинуло 6,1 тис. осіб [9]. Загалом від 60% до 72% осіб, що зловживають спиртними напоями, не доживає до 50 років. Склад осіб, що скоїли злочин у стані алкогольного сп'яніння, у 2009 р. становив 26,3% від загальної кількості скоєних злочинів.

Необхідно також зазначити, що алкоголь значною мірою сприяє зростанню кількості інвалідів у суспільстві. Так, за останніх сім років кількість інвалідів в Україні збільшилася в кілька разів і становила у 2009 р. більше 2,5 млн. осіб, з яких 157 тис. – дітей-інвалідів [9].

Очевидно, що надмірне споживання алкоголю призводить до колосальних господарських втрат, що обчислюються десятками мільярдів гривень. При цьому коефіцієнт корисної дії економіки істотно зменшується, розбалансується виробництво і сфера розподілу, перевантажується система соціального страхування і медичного обслуговування.

На початок XXI ст. наркотики вживають понад 180 млн. осіб, тобто близько 4% всіх жителів планети віком більше 15 років. Щорічні доходи від незаконного обігу наркотиків у світі останніми роками перевищують 400 млрд. дол. США. Такі дані наводить секретаріат ООН із боротьби з розповсюдженням наркотиків і запобіганням злочинності. Найбільше розповсюдження має марихуана – її споживають більше 142 млн. осіб, на другому місці – синтетичні наркотики – 30,5 млн. осіб, далі – кокаїн – 13,4 млн. осіб, героїн і опіум – 8 млн. осіб. За даними правоохоронних органів та органів охорони здоров'я, на початок 2005 р. загальна кількість громадян України, які постійно вживають наркотики, перевищує 2,2 млн. осіб. Проте, на жаль, є підстави говорити про те, що ця цифра фактично наближається до 3 млн. осіб.

Наведемо дані стосовно злочинності, пов'язаної з наркотичними, сильнодіючими засобами та прекурсорами (табл. 1).

Таблиця 1

Показники злочинності, пов'язаної з наркотичними засобами

	1990 д.	2009 д.	Чаєüø á í ŷ, ðàç³â
Óñuí ã çàðã° ðòðí ààí î çëí ÷èí³â, óðí ì ó ÷èñë³	7236	57624	7,9
Âèèð àààí í ŷ, î ðèàèàñí á í ŷ, àèð àãàí í ŷ í àðèí ðè÷í èð çàñí á³â³ ò. ¶ .	289	252	0,9
Í áçàèí í í à àèðí á í èòðàí , àèã òí àèáí í ŷ, î ðèààáí í ŷ, çáàð³ãàí í ŷ, çáòò³ ò. ¶ .	6440	48557	7,5
Ñòè èáí í ŷ ãí àæèàáí í ŷ í àðèí ðè÷í èð çàñí á³â	64	661	10,3
Í ðãáí çàðõŷ ááí óòðèì á í ŷ ïñòü ãëŷ í áçàèí í íí ãí àæèàáí í ŷ, àèðí á í èòðàà ÷è àèã òí àèáí í ŷ í àðèí ðè÷í èð çàñí á³â³ ò. ¶ .	93	2098	22,5

Як свідчать дані таблиці, за останніх 20 років злочинність, пов'язана з наркотичними засобами, значно збільшилась.

Загалом проблема наркоманії тією чи іншою мірою торкається великої кількості людей. До 2009 р. не залишилося жодного регіону нашої країни, де не були б зафіксовані випадки вживання наркотиків або їхнє розповсюдження. Наркоманія остаточно перетворилася на масштабну загальнонаціональну проблему, що становить пряму загрозу державі, оскільки кожен наркоман, за експертними оцінками, залучає до вживання наркотиків 13–15 осіб, створюючи свого роду «снігову грудку» наркоманії.

Успішно протистояти такому інтенсивному розповсюдженню наркотиків у молодіжному середовищі дає змогу масова фізична активність і спорт, оскільки саме вони є дієвою альтернативою цій соціальній хворобі. Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт» основними показниками стану фізичної культури і спорту є рівень здоров'я і фізичного розвитку різних верств населення; ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності, рівень розвитку системи фізичного виховання, самодіяльного масового спорту; високі досягнення спортсменів України в окремих видах спорту; рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами, спортивними спорудами та майном.

Економічна роль фізкультури і спорту найбільше виявляється за напрямками, представленими на рис. 2.

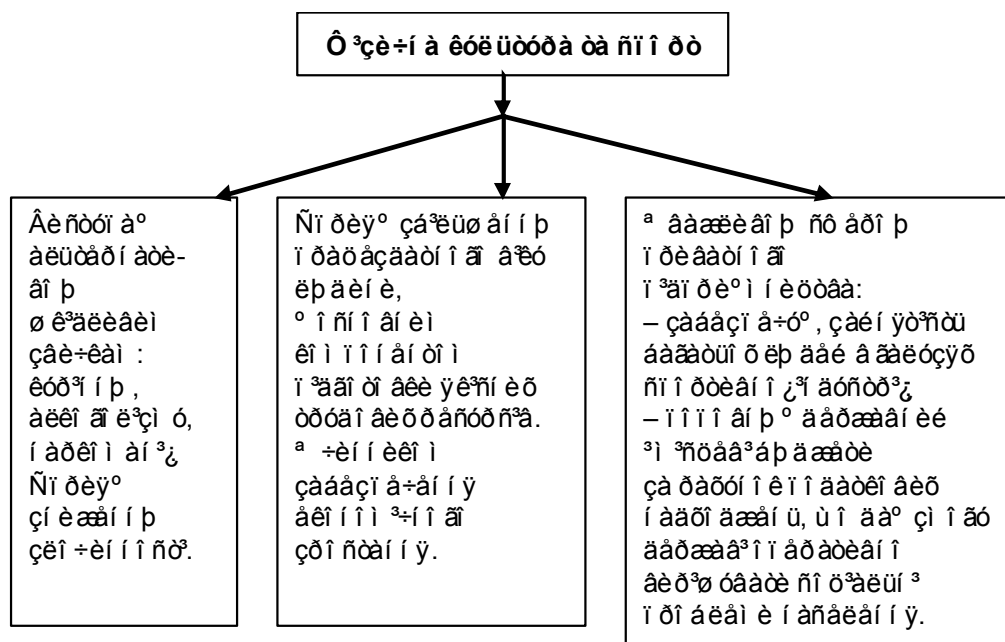

Рис. 2. Вплив фізичної культури та спорту на соціально-економічну сферу життя

Як бачимо, фізична активність і оздоровчо-масовий спорт сприяють мінімізації економічних втрат практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства: виступають альтернативою шкідливим звичкам, є значущим чинником збільшення тривалості життя населення, позитивно впливають на збільшення працездатного віку людей; фізкультура і спорт є одним з основних компонентів підготовки якісних трудових ресурсів, а отже і чинником забезпечення економічного зростання. Фізична активність, спорт, спортивно-видовищні заходи і туризм на даний час є найважливішою сферою приватного підприємництва, що забезпечує, з одного боку, зайнятість багатьох людей в галузях спортивної індустрії і туристичного комплексу, з іншого – ці галузі підприємництва поповнюють державний і місцеві бюджети за рахунок податкових надходжень, що дає змогу державі оперативно вирішувати соціальні проблеми населення. Тобто, перспективним та інноваційним напрямком є впровадження економічних механізмів регулювання відносин у галузі фізичної культури та спорту, які базуються на приватно-державному партнерстві, що отримало імпульс розвитку з розвитком окремих видів професійного спорту в Україні.

Література

1. Иванов А. В. Зарубежный опыт государственных и рыночных регуляторов развития в области спорта и его адаптация к условиям Украины / А. В. Иванов // Социально-экономические аспекты промышленной политики : сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти ; редкол. : А. И. Амоша (отв. ред.) и др. – Донецк, 2005. – 368 с. – С. 233–247.
2. Иванченко Ю. Н. Финансовый менеджмент спортивно-зрелищных мероприятий / Ю. Н. Иванченко // Социально-экономические аспекты промышленной политики : сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти ; редкол. : А. И. Амоша (отв. ред.) и др. – Донецк, 2005. – 368 с. – С. 225–232.
3. Петросян Д. Социальная справедливость в экономических отношениях: институциональные аспекты / Д. Петросян // Вопросы экономики. – 2007. – № 2. – С. 59–67.
4. Конституція України.
5. Данильчук І. А. Роль держави у фінансуванні діяльності військових закладів охорони здоров'я / І. Данильчук // Статистика України. – 2010. – № 2. – С. 71–75.
6. Економіка контролю над тютюном в Україні з точки зору громадського здоров'я / [К. С. Красовський, Т. І. Андреева, Д. Ф. Крисанов та ін.] – К. : ІЦПАН, Світовий банк, 2002. – 138 с.
7. The European health report 2005: public health action for healthier children and population. – Copenhagen : WHO; Regional Office for Europe, 2005. – 345 p.
8. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2008 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2008 року) : стат. зб. / [відп. за вип. І. І. Осіпова]; Державний комітет статистики України. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2009. – 166 с.
9. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : 2010. – 566 с.
10. Левчук Н. М. Тютюнопаління в Україні: оцінка факторів ризику / Н. М. Левчук // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 64–73.
11. Менеджмент и экономика физической культуры и спорта : учеб. пособ. [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / М. Й. Золотов, В. В. Кузин, М. Е. Кутепов, С. Г. Сейранов. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 432 с.
12. Ищенко А. А. Особенности рынка услуг в современной экономике Украины / А. А. Ищенко // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины : сб. науч. тр. – Симферополь, 2001. – С. 32.